

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

OPRIREA LIBERALITĂȚILOR CARE ÎNCALCĂ REZERVA SUCESORALĂ (PARTEA I)¹

Ioana NICOLAE

Facultatea de Drept

Universitatea „Transilvania” din Brașov

Abstract

This study aims to analyze the liberalities that affects the succession reserve. The first part of the study is dedicated to the introductory notions, respectively the regulation and the notion of succession reserve, as well as the legal features of the succession reserve.

Keywords: *inheritance, succession reserve, reserved heirs.*

1. Sediul materiei și noțiunea rezervei succesorale

Rezerva succesorală este reglementată în dispozițiile art. 1086-1099 C. civ. Potrivit art. 1086 C. civ., „rezerva succesorală este partea din bunurile moștenirii la care moștenitorii rezervatari au dreptul în virtutea legii, chiar împotriva voinței defunctului, manifestată prin liberalități ori dezmoșteniri”.

Cotitatea disponibilă reprezintă, potrivit art. 1089 C. civ., partea din bunurile moștenirii care nu este rezervată prin lege și de care defunctul putea dispune în mod neîngrădit prin liberalități.

Cât timp *de cuius* este în viață, poate dispune neîngrădit de bunurile care compun patrimoniul său, nimeni nefiind obligat să lase o moștenire. Însă dreptul de dispoziție al lui *de cuius*, prin intermediul liberalităților sau a dezmoștenirilor cunoaște o limitare, respectiv rezerva succesorală. În toate cazurile în care există

---

¹ Prezenta parte reprezintă o dezvoltare și adăugire la materialul publicat anterior în lucrarea intitulată *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.

moștenitori rezervatari, bunurile moștenirii sunt privite prin prisma a două părți – rezerva succesorală și cotitatea disponibilă².

Din definițiile oferite de Codul civil acestor două noțiuni, în cazul în care defunctul are moștenitori rezervatari și a făcut liberalități (donații sau legate) ori i-a dezmoștenit, reținem că patrimoniul defunctului se compune din rezerva succesorală legală destinată moștenitorilor rezervatari ai defunctului, care se cuvine acestora, chiar împotriva voinței defunctului, și cotitatea disponibilă, adică acea parte a moștenirii de care defunctul poate dispune în mod liber prin liberalități. Să reținem că doar moștenitorii rezervatari pot invoca încălcarea rezervei succesorală și tot ei sunt aceia care pot solicita reîntregirea rezervei lor, pe calea reducăunii liberalităților excesive. Este de precizat că, și în ipoteza moștenirii legale, dacă defunctul a făcut donații, se impune împărțirea moștenirii în cele două părți, scopul fiind acela de a se verifica dacă donațiile au afectat sau nu rezerva succesorală a moștenitorilor rezervatari.

Regula este aceea că orice persoană poate dispune în mod liber de bunurile aflate în proprietatea sa. Însă, prin instituirea rezervei succesorală, legiuitorul a adus o limitare dreptului de dispoziție al defunctului cu privire la bunurile sale. Așadar, în ipoteza în care defunctul are moștenitori rezervatari (descendenți, ascendenți privilegiați sau soț supraviețuitor), dreptul de a dispune prin liberalități, atât *inter vivos*, cât și *mortis causa*, de totalitatea bunurilor sale e limitat de respectarea rezervei succesorală cuvenite acestei categorii de moștenitori legali. Rezerva succesorală poate fi privită ca o limitare a dreptului de a dispune prin acte gratuite, impusă tocmai de exigența respectării unui drept succesoral special, recunoscut doar unei categorii aparte de moștenitori, respectiv moștenitorii rezervatari³. Limitarea dreptului de a dispune prin liberalități impusă dispunătorului, în ipoteza în care are moștenitori rezervatari, are rațiunea de a proteja rudele cele mai apropiate ale defunctului împotriva actelor cu titlu gratuit care ar putea avea drept finalitate golirea de conținut a patrimoniului succesoral. Astfel, grație rezervei succesorală, este asigurată protecția moștenitorilor rezervatari împotriva dezmoștenirilor directe, precum și a dezmoștenirilor indirecte făcute prin intermediul liberalităților excesive în favoarea unor persoane străine de moștenire sau în favoarea unor moștenitori legali sau chiar comoștenitori rezervatari⁴. În schimb, chiar dacă defunctul are moștenitori rezervatari, nu există niciun fel de limitare de a dispune prin acte juridice oneroase, limitarea privind doar actele juridice cu titlu gratuit, respectiv donațiile și legatele. În ceea ce privește actele oneroase, se impune a preciza că nu au ca urmare micșorarea patrimoniului, deoarece, prin subrogație reală, valoarea care iese din patrimoniu este înlocuită cu o altă valoare care va

² G. Boroi, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 6-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2021, p. 678.

³ J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 209.

⁴ G. Boroi, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *op. cit.*, p. 678.

urma soarta juridică identică a celei care a ieșit din patrimoniu. De asemenea, nu sunt supuse limitării nici actele dezinteresate, prin care patrimoniul nu este micșorat. În schimb, dacă sub aparența unor astfel de acte defunctul a făcut liberalități, ele vor fi supuse limitării⁵. Sau așa cum s-a subliniat în doctrină, limitarea impusă de rezervă nu merge însă până acolo încât să se interzică total unei persoane ca ea să dispună în timpul vieții cu titlu gratuit, chiar de toate bunurile care îi compun patrimoniul, însă eficacitatea acestor acte gratuite de dispoziție poate fi pusă sub semnul întrebării, la decesul lui *de cuius* în sensul că pentru asigurarea rezervei succesoriale trebuie verificate retroactiv limitele în care *de cuius* avea libertatea de a dispune prin liberalități⁶.

În prezent, indiferent câți moștenitori rezervatari vin la moștenirea defunctului, rezerva cuvenită acestora nu poate depăși jumătate din moștenire, astfel că defunctul poate dispune prin liberalități de maxim jumătate din moștenire, reprezentând cotitatea disponibilă. Nu există însă nicio limitare în ipoteza în care defunctul nu are moștenitori rezervatari sau nu există rude ale acestuia în grad succesibil, acesta putând dispune neîngrădit atât prin acte juridice oneroase, cât și cu titlu gratuit.

Rezerva succesorală poate fi atinsă și prin dezmoștenire, motiv pentru care legiuitorul se referă în mod expres și la aceasta. Astfel, dacă testatorul dispune dezmoștenirea directă a moștenitorilor săi rezervatari, această clauză testamentară produce efecte doar în privința cotității disponibile a moștenirii, neputând afecta rezerva succesorală a celor dezmoșteniți. Situația se prezintă însă la fel și în privința dezmoștenirilor indirecte.

2. Caracterele juridice ale rezervei succesoriale

2.1. Rezerva succesorală este o parte a moștenirii

Rezerva succesorală este partea din bunurile moștenirii la care moștenitorii rezervatari au dreptul în virtutea legii, chiar împotriva voinței defunctului, manifestată prin liberalități ori dezmoșteniri. Rezerva succesorală este parte a activului net al moștenirii ce rezultă după scăderea datoriilor și sarcinilor moștenirii.

Rezerva succesorală reprezintă o parte a moștenirii (*pars hereditatis*), respectiv o fracțiune din moștenire, și nu o parte din fiecare bun individual din averea defunctului. Rezerva succesorală, ca parte a moștenirii, privește nu numai patrimoniul defunctului, în compoziția pe care acesta o are la data deschiderii moștenirii, ci și donațiile pe care acesta le-a făcut în timpul vieții, care se vor adăuga la activul net al patrimoniului succesoral în vederea calculării rezervei succesoriale.

⁵ *Idem*, pp. 678-679.

⁶ J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 209.

Rezerva are caracter succesoral, ceea ce conduce la următoarele consecințe⁷:

- rezerva succesorală se atribuie moștenitorilor rezervatari în calitate de moștenitori legali care vin efectiv la moștenirea defunctului, respectiv celor care au capacitate succesorală, au vocație concretă la moștenire, nu sunt nedemni (adică îndeplinesc condițiile cerute de lege pentru a moșteni) și care totodată își manifestă opțiunea succesorală în sensul acceptării moștenirii. Nedemnitățile are ca efect înlăturarea moștenitorului nedemn și de la dreptul său la rezerva succesorală. Renunțarea la moștenire implică și renunțarea la rezerva succesorală. Astfel, moștenitorul rezervatar care a renunțat la moștenire va pierde și dreptul asupra rezervei succesorale deoarece legea prevede numai dreptul la rezervă, nu obligativitatea acceptării moștenirii și implicit a rezervei⁸;

- rezerva succesorală are caracter imperativ, atât în privința persoanelor (descendenți, ascendenți privilegiați și soțul supraviețuitor), cât și în privința cuantumului său (potrivit art. 1088 C. civ., aceasta este de jumătate din cota succesorală care, în absența liberalităților sau dezmoștenirilor, i s-ar fi cuvenit ca moștenitor legal), acestea neputând fi modificate, nici prin voința defunctului, nici prin voința moștenitorilor rezervatari și nici prin voința concordantă a celui care lasă moștenirea și a moștenitorilor săi rezervatari. Astfel, este considerată nescrisă dispoziția testamentară prin care se prevede dezmoștenirea ca sancțiune pentru contestarea dispozițiilor din testament care aduc atingere drepturilor moștenitorilor rezervatari, potrivit art. 1009 alin. (2) C. civ. De asemenea, renunțarea la rezervă sau acceptarea micșorării cuantumului acesteia de către eventualii moștenitori rezervatari, făcute anterior deschiderii moștenirii, sunt nule, ca acte asupra unei moșteniri nedeschise, potrivit art. 956 C. civ.;

- moștenitorii rezervatari care vin efectiv la moștenire au obligația de a suporta datoriile și sarcinile moștenirii, în mod proporțional cu cota fiecăruia, însă numai în limita bunurilor succesorale (*intra vires hereditatis*), potrivit art. 1114 alin. (2) C. civ.;

- dreptul la rezerva succesorală este un drept propriu al moștenitorilor rezervatari care se naște în momentul deschiderii moștenirii. Acest drept nu este transmis de defunct prin moștenire;

- moștenitorii rezervatari sunt îndreptățiți la rezerva succesorală în natură și în plină proprietate. Moștenitorii rezervatari nu pot fi obligați să primească echivalentul rezervei în bani. Regula este că, dacă prin actele defunctului s-a adus atingere rezervei, aceasta se reîntregește în natură, nu prin echivalent, așa cum prevede art. 1097 alin. (2) C. civ. În mod excepțional însă, în cazurile expres prevăzute de lege, rezerva este atribuită sau întregită prin echivalent bănesc, spre

⁷ Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, ed. a II-a, actualizată și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2002, pp. 303-307.

⁸ G. Boroi, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *op. cit.*, p. 679.

exemplu, atunci când bunul donat a fost înstrăinat de donatar înainte de deschiderea moștenirii, când moștenitorul legal primește rezerva în echivalent [art. 1097 alin. (3) C. civ.] sau în ipoteza în care donatarul este obligat la raport iar partea supusă reducțiunii reprezintă mai puțin de jumătate din valoarea bunului donat [art. 1097 alin. (5) C. civ.]. Moștenitorii rezervatari sunt îndreptățiți să primească bunurile ce compun rezerva în plină proprietate, fără ca bunurile respective să fie afectate de sarcini, cum este, spre exemplu, uzufructul⁹;

- rezerva succesorală se atribuie individual. Cu toate că rezerva se atribuie moștenitorilor rezervatari în indiviziune, ea se calculează în funcție de fiecare moștenitor care vine efectiv la moștenire. Textul art. 1088 C. civ., se referă astfel la rezerva succesorală cuvenită fiecărui moștenitor rezervatar, precizând că aceasta este de jumătate din cota succesorală care, în absența liberalităților sau dezmoștenirilor, i s-ar fi cuvenit ca moștenitor legal. S-a exprimat și opinia¹⁰ potrivit căreia rezerva succesorală este colectivă. În justificarea acestei opinii, pe care nu o împărtășim, autorul a adus următoarele argumente: menirea rezervei este de a conserva o parte a bunurilor lăsate de defunct în familie, fiind conferită rudelor celor mai apropiate și soțului supraviețuitor; textul art. 1088 C. civ. nu a mai reluat cotele de moștenire legală cuvenite moștenitorilor rezervatari, preferând stabilirea rezervei prin indicarea cu titlu de rezervă a jumătate din ceea ce s-ar cuveni ca moștenire legală, ceea ce conduce, în opinia autorului arătat, la fundamentul tradițional al rezervei, respectiv păstrarea unei părți din bunuri în familie; nu în ultimul rând, se apreciază că rezerva este colectivă pentru că se datorează în natură, fiind concepută ca o parte a patrimoniului defunctului conferită moștenitorilor rezervatari în temeiul unei obligații de familie, și nu doar ca un drept de creanță individual asupra succesiunii, numărul moștenitorilor rezervatari neinfluențând cuantumul rezervei globale, ci doar cotele individuale ale fiecăruia dintre moștenitorii rezervatari;

- rezerva succesorală reprezintă o cotă fixă dintr-o cotă variabilă, așa cum arată art. 1088 C. civ.

2.2. Rezerva succesorală este indisponibilă

În literatura de specialitate¹¹ s-a apreciat că rezerva succesorală este indisponibilă, indisponibilitate care este relativă, operând numai în prezența moștenitorilor rezervatari și parțială întrucât privește numai o fracțiune a moștenirii și numai

⁹ Trib. Suprem, s. civ., dec. nr. 760/1969, în C.D. 1969, pp. 149-153.

¹⁰ D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, pp. 397-399.

¹¹ Fr. Deak, *op. cit.*, pp. 306-307.

liberalitățile făcute de defunct. În practica judiciară¹² rezerva a fost catalogată ca fiind indisponibilă, precum și inalienabilă și inesesizabilă.

Deși prezența moștenitorilor rezervatari atrage reducățiunea liberalităăților excesive făcute de defunct care au adus atingere rezervei succesorale cuvenite acestora, aceasta nu are însă semnificaăia indisponibilităății bunurilor unei persoane și, cu atât mai puțin, a inalienabilităății și a inesesizabilităății acestora. Cât timp titularul unui patrimoniu este în viaăă, el poate dispune liber de bunurile ce compun patrimoniul său, inclusiv prin acte cu titlu gratuit, ceea ce înseamnă că nu se poate reține nici inalienabilitatea și nici inesesizabilitatea. În plus, bunurile defunctului pot fi urmărite de creditori și ulterior deschiderii moștenirii, ceea ce înseamnă că rezerva se stabilește după scăderea datoriilor. Așa fiind, abia la deschiderea moștenirii, dacă există moștenitori rezervatari care au acceptat succesiunea și care îndeplinesc condiățiile generale pentru a putea moșteni, se poate pune în discuăție reducățiunea liberalităăților făcute de defunct care aduc atingere rezervei succesorale a acestora.

Raportat la cele expuse anterior, putem conchide, alăături de alăți autori¹³, că această caracterizare a rezervei ca fiind indisponibilă, inesesizabilă și inalienabilă este în măsură a crea confuzii. S-ar putea vorbi, într-un sens, de indisponibilitate, însă aceasta trebuie înțeleasă în sensul că se referă la interdicăia de a aduce atingere rezervei succesorale prin liberalităăți – legate și donaății¹⁴, și prin dezmoșteniri, corelativ cu dreptul moștenitorilor legali rezervatari de a solicita reducățiunea liberalităăților excesive ce au adus atingere rezervei succesorale.

3. Concluzii

Prezentul studiu constituie prima parte a unui studiu mai amplu dedicat liberalităăților care aduc atingere rezervei succesorale. Prezenta parte a studiului este dedicată exclusiv chestiunilor introductive, respectiv sediul materiei și noăiunea rezervei succesorale, precum și caracterelor juridice ale rezervei succesorale.

Bibliografie:

- G. Boroi, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 6-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2021;

---

¹² C.S.J., s. civ., dec. nr. 1314 din 1994, în Dreptul nr. 7/1995, p. 87.

¹³ Fr. Deak, *op. cit.*, p. 307.

¹⁴ M. Eliescu, *Moștenirea și devoluăiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei RSR, București, 1981, p. 325.

-
- D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, Ed. C.H. Beck, București, 2014;
  - Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, ed. a II-a, actualizată și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2002;
  - M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei RSR, București, 1981;
  - J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
  - I. Nicolae, *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.